

Kapitteloversikt

Forord 5

DEL I

TEORETISK OG METODISK RAMMEVERK 19

- Kapittel 1** De første finanskrisene 21
- Kapittel 2** Kriseteori 37
- Kapittel 3** Konjunkturer og konjunkturteori 53
- Kapittel 4** Bobler 75
- Kapittel 5** Finansiell stabilitet 87

DEL II

EMPIRI: TOLV KRISER I ET ØKONOMISK-HISTORISK PERSPEKTIV 95

- Kapittel 6** Lange linjer i norsk økonomisk utvikling 97
- Kapittel 7** Den monetære krisen 1807–1818 113
- Kapittel 8** Revolusjonskrisen av 1848 123
- Kapittel 9** Krimkrisen 1857–1860 133
- Kapittel 10** Den lange depresjonen 1873–1887 (1896) 143
- Kapittel 11** Kristianiakrakket 1899–1905 161
- Kapittel 12** Etterkrigsdepresjonen i 1920-årene 175
- Kapittel 13** Parikrisen i midten av 1920-årene 189
- Kapittel 14** Den store depresjonen i 1930-årene 201
- Kapittel 15** Stagflasjonen i 1970-årene 217
- Kapittel 16** Bankkrisen 1988–1993 227
- Kapittel 17** Finanskrisen 2007–2010 243
- Kapittel 18** Statsfinansiell krise fra 2010 259

Etterord 269

Referanser 273

Stikkordregister 283

Om forfatterne 286

Innhold

Forord 5

DEL I

TEORETISK OG METODISK RAMMEVERK 19

1 De første finanskrisene 21

- Hva er overoppheting? 22
- Hva er en boble? 23
- Hva er et krakk? 23
- Hva er en krise? 24
- Krisetyper 25
- Tulipankrakket i 1637 26
  - Mani 27
  - Mosaikkvirus 27
  - Boble 28
  - Vendepunkt og krakk 29
  - Offentlig intervensjon 30
- Sydhavsboblen 31
  - Boblen sprekker 32
  - Finanskrise 32
- Mississippiboblen 33
  - Seddeltrykking 34
  - Aksjeboble 34
  - Krakk og krise 35
- Oppsummering 36

2 Kriseteori 37

- Kriseanatomi 37
- Minskys krisemodell 38
- Finansiell trestegstaksonomi 39
- Kindlebergers kriseteori 40
- Hegemonisk stabilitetsteori 41
- Finansiell stabilitet 42
- Hvor forskjellige er Minsky og Kindleberger? 42
- Eichengreens hypotese 44

Sju-trinns dynamisk krisemodell 45

- 1 Forstyrrelse 46
- 2 Overoppheting 47
- 3 Bobleøkonomi 48
- 4 Nervøsitet 49
- 5 Vendepunkt 49
- 6 Krise 50
- 7 Spredning 50

Oppsummering 51

3 Konjunkturer og konjunkturteori 53

- Bruttonasjonalprodukt (BNP) 54
- Konjunkturer – en definisjon 55
- Samvariasjon og tidsforskyvning 57
- Noen flere fakta om konjunkturer 59
- Hvordan måle konjunkturerne? 60
- Hvordan forklare konjunkturer? 63
- Keynesiansk teori 69
- Austrian business cycle theory 70
- Oppsummering 73

4 Bobler 75

- Boble – definisjon 76
- Euforisk boble og ikke-euforisk boble 77
- Teknikker for å identifisere en boble 80
- Boble i det norske boligmarkedet? 81
- Oppsummering 84

5 Finansiell stabilitet 87

- Det store teoremet 89
- Finansiell stabilitet 90
- Reguleringer 92
- Oppsummering 92

DEL II

EMPIRI: TOLV KRISER I ET

ØKONOMISK-HISTORISK PERSPEKTIV 95

6 Lange linjer i norsk økonomisk utvikling 97

- Stagflasjon og institusjonsbygging 1814–1843 98
- Den store oppgangsperioden 1843–1875 99
- Industrialisering og relativ stagnasjon 1875–1914 100

Krise og vekst 1914–1945 103
Økonomisk planlegging og vekst 1945–1973 106
Oljeøkonomi og nyliberalisme fra 1973 og frem til i dag 108

7 Den monetære krisen 1807–1818 113

Flåteranet 113
En liten, åpen økonomi i krigsår 114
Pengemessig kaos 118
    Den første saneringen i 1813 119
    Eidsvollgarantien av 1814 119
    Pengelovene av 1816 120
Andre innenlandske utfordringer 120
Inflasjon i et lengre perspektiv 120
Oppsummering 122

8 Revolusjonskrisen av 1848 123

Fra revolusjonsbølge til monarkiets restaurasjon 123
Revolusjonsbølgens nasjonale særegenheter 124
Eksogent makroøkonomisk sjokk 125
Uelastisk etterspørsel forsterket krisen 126
Sterk inflasjon 127
Krisen i Norge 128
    Boligkrakk 129
    Realøkonomisk krise 130
Oppsummering 131

9 Krimkrisen 1857–1860 133

Opptakten til Krimkrigen 134
Krigsutbruddet 134
Spekulasjonsbølge 135
Krigens slutt 136
Krakk 136
Krisen i Norge 138
Realøkonomiske konsekvenser 139
Oppsummering 140

10 Den lange depresjonen 1873–1887 (1896) 143

Utviklingstrekk i norsk økonomi 1870–1900 145
Norsk pengepolitikk 149
Fra seil til damp – en langsom prosess 153
Arendalskrakket i 1886 156
Oppsummering 159
En liten observasjon til slutt 160

- 11 Kristianiakrakket 1899–1905 161**
  - Generelle økonomiske utviklingstrekk 162
  - Forholdet mellom Sverige og Norge 163
  - Utbygging av jernbanen 164
  - Innflytting 164
  - Eiendomspriser og spekulasjon 166
  - Krakket 170
  - Virkninger av kollapsen 171
  - Oppsummering 173

- 12 Etterkrigsdepresjonen i 1920-årene 175**
  - Tap av finansiell stabilitet under første verdenskrig 175
  - Krigens forspill 176
  - Finansmarkedenes respons 177
  - Penge- og kreditt ekspansjon 178
  - Kapitalakkumulasjon 179
  - Krigsslutt og høykonjunktur 179
  - Fra høykonjunktur til krise 180
  - Prosyklisk politikk 181
  - Valutaappresiering og bankkrise 182
  - Hyperinflasjon 184
  - Okkupasjonen av Ruhr 185
  - Markens fall og reetablering 186
  - Oppsummering 187

- 13 Parikrisen i midten av 1920-årene 189**
  - Valutaen 189
  - Utgangspunktet 190
  - Tilbake til det normale 192
  - Kontraktiv pengepolitikk 192
  - Midlertidig kvantitativ lettelse 194
  - Tilbake til pari 194
  - Parikrisen 195
  - Bankkrise 196
  - Fra overoppheting til krise 197
  - Oppsummering 199

- 14 Den store depresjonen i 1930-årene 201**
  - Opptakten 201
  - Tap av finansiell stabilitet 202
  - Symptomlindring 204
  - Overoppheting og utarming 205

Børskrakk og bankkrise 206
Spredning til Europa 207
Depresjon 209
Veien ut av krisen – hvorfor snudde det? 211
Norges situasjon 213
Oppsummering 214

15 Stagflasjonen i 1970-årene 217

Keynes 218
Oljeprissjokk 219
Stagflasjon 221
Omstillingskrise 223
Neoliberalisme – den nye tid 224
Oppsummering 225

16 Bankkrisen 1988–1993 227

Pengemengdevekst 227
Utgangspunktet – regulerte kredittmarkeder 229
Paradigmeskifte i økonomisk politikk 230
Kredittliberalisering, men styrt rente 232
Finansiell ustabilitet 232
Aktivabobler 234
Prosyklisk pengepolitikk 235
Dårlig politikk, dårlig bankhåndverk og uflaks 235
Fra jappetid til krakk 236
Prosyklisk politikk 237
Bankkrise 238
Norgeshistoriens største bankran? 240
Oppsummering 241

17 Finanskrisen 2007–2010 243

Ekspansiv pengepolitikk 244
Prosyklisk penge- og kredittpolitikk 245
Asiakrisen 246
Dotcom-boblen 248
Tap av finansiell stabilitet 249
«Subprime» 250
Krakk og bankkrise 251
Redningspakker 253
Moderat krise i Norge 254
Norsk boligboble? 255
Oppsummering 256

18 Statsfinansiell krise fra 2010 259

Angloamerikansk gjeldskrise 260

Banksammenbrudd på Island 261

Den greske tragedien 262

Eurokrise 264

Negative renter 266

Norge: grønn gren – eller petroleumsboble? 267

Oppsummering 268

Etterord 269

Referanser 273

Stikkordregister 283

Om forfatterne 286

Figuroversikt

- 1.1** Mulig forløp som leder til finanskrisen. **22**
- 1.2** Forskjellige former for økonomisk krise. **26**
- 1.3** Tulipankrakket i 1637. Prisindeks for tulipaner **30**
- 1.4** Sydhavsboblen. Aksjekursutvikling South Sea Company. **32**
- 1.5** Mississippiboblen. Aksjekurser i The Mississippi Company. **35**
- 2.1** Hyman Minskys endogene tilnærming til finansielle kriser. **43**
- 2.2** Charles P. Kindlebergers eksogene tilnærming til finansielle kriser. **44**
- 2.3** Grafisk fremstilling av sju-trinns dynamisk krisemodell. **51**
- 3.1** Tenkt konjunkturforløp for bruttonasjonalproduktet. **57**
- 3.2** HP-filtrering av BNP for Norge 1978:Q1–2014:Q1. **63**
- 3.3** Fra sjokk til konjunkturbevegelse. **63**
- 4.1** Logaritmisk utvikling i boligprisindeksen for Norge 1819–2014. **81**
- 4.2** Antall ganger ordet boligboble er nevnt i norske trykte medier i årene 2007–2014. **82**
- 5.1** Illustrasjon av hvordan de ulike finanstypene kan utvikle seg i forhold til den økonomiske utviklingen målt ved BNP over tid. **88**
- 6.1** Prosentvis årlig endring i bruttonasjonalprodukt per innbygger i Norge i ulike tidsperioder. **101**
- 6.2** Utviklingen i industriproduksjonen i land tilhørende gullstandarden og land som valgte å devaluere og binde valutaen til pundet. **105**
- 6.3** Brent spotpris oktober 1970–desember 2015. **109**
- 6.A1** BNP per innbygger for Norge 1830–2014 i faste 2005-kroner. **111**
- 6.A2** Årlig prosentvis endring i BNP per innbygger for Norge mellom 1830 og 2014. **112**
- 7.1** Døde per tusen innbyggere 1801–1820. **116**
- 7.2** Utvikling i prisindekser 1800–1830. **117**
- 7.3** Log konsumprisindeks for Norge 1700–2013. **121**
- 7.A1** Logaritmen til konsumprisindeksen for Danmark, Norge, Sverige og Storbritannia 1800–1830. **122**
- 8.1** Prisstigning på hvete 1845–1847 i prosent. **127**
- 8.2** Hvetepriiser i Paris og Berlin 1840–1848. **128**

- 8.3** Årlige prosentvise endringer i realboligpriser og BNP per innbygger i Norge 1835–1855. **129**
- 8.4** Årlige prosentvise endringer i pengemengde og bankutlån i Norge 1835–1855. **130**
- 9.1** Fraktrater og hvetepriser (England) 1850–1860. **137**
- 9.2** Pengemengde (Mo) (Norge) i millioner kroner og boligpriser (Bergen) 1850–1862. **138**
- 9.3** Endring i bruttonasjonalprodukt per innbygger i prosent fra toppår til bunnår under Krimkrisen. **140**
- 10.1** Log reelt BNP for Norge per innbygger 1870–1900. **144**
- 10.2** Prosentvis endring i reelt BNP per innbygger 1874–1884. **145**
- 10.3** Antall konkurser i Norge og Danmark i årene 1869–1881. **147**
- 10.4** Eksportverdien i millioner kroner av skogsdrift og treindustri. **148**
- 10.5** Utvikling i BNP og pengemengden målt ved MO 1874–1896. **151**
- 10.6** Utvikling i log konsumprisindeks for Norge mellom 1815 og 2000. **152**
- 10.7** Gjennomsnittlig inflasjonsrate i Norge, Sverige og Danmark for ulike perioder mellom 1815 og 2000. **153**
- 10.8** Utvikling i tonnasje og bruttofrakt 1869–1881. **154**
- 10.9** Tonnasje målt i 1000 nettotonn 1870–1909. **154**
- 11.1** Utvikling i innbyggertallet i Kristiania 1895–1899. **165**
- 11.2** Antall bygningsarbeidere og antatt verdi på bygningsarbeidene for Kristiania by mellom 1890 og 1900. **167**
- 11.3** Antall kvadratmeter nybygg i Kristiania mellom 1890 og 1900 fordelt på (1) boliger og (2) lager, fabrikker, offentlige bygninger, påbygg, uthus og skur. **167**
- 11.4** Boligprisindeks for hele landet og byene Kristiania, Bergen og Kristiansand i tidsrommet 1890 til 1910. **169**
- 11.5** Årlig prosentvis endring i boligprisindeksen for hele landet og byene Kristiania, Bergen og Kristiansand i tidsrommet 1890 til 1910. **170**
- 12.1** Fall i BNP per innbygger og priser fra toppår til bunnår under etterkrigsdepresjonen. **177**
- 12.2** Hovedindeksen for Oslo Børs 1914–1939. **180**
- 12.3** Seddelvolum i europeiske land 1910–1925. **182**
- 12.4** Månedlig inflasjon i Tyskland, uttrykt i prosentvis endring i engrosprisindeks og tyske marks vekslingskurs mot US dollar. **182**
- 13.1** Forskjellige lands valutaverdi i prosent av førkrigsgullparitet. **191**
- 13.2** Utlån fra norske forretningsbanker og sparebanker 1910–1940 i millioner kroner. **193**
- 13.3** Antall konkurser og antall forretningsbanker i Norge 1900–1940. **196**
- 13.4** Industriproduksjon i inflasjonsland og ikke-inflasjonsland 1921–1927. **198**

- 13.5** Forholdet mellom inflasjon og økonomisk vekst i vestlige økonomier 1921–1929. **199**
- 14.1** Pengemengde (M1), årlige tall 1920–1938. **203**
- 14.2** Konsumprisindekser 1920–1938. **204**
- 14.3** Aksjeindekser, månedsnoteringer 1926–1935. **207**
- 14.4** Import i 75 land i milliarder US dollar, 1929–1933. **208**
- 14.5** Kontraksjon, konsumpriser og BNP per innbygger i faste priser under den store depresjonen. **210**
- 14.6** Estimert sammenheng mellom valutakursutvikling og økonomisk vekst i 18 vestlige land, 1929–1935. **213**
- 14.7** Arbeidsledighet i Norge fordelt etter type ledighet i prosent av arbeidsstyrken 1918–1939. **214**
- 15.1** Årlig inflasjon målt ved konsumprisindeks for Norge og OECD-området, 1970–1981. **220**
- 15.2** Arbeidsledighet i prosent, 1971–1980. **220**
- 15.3** Førstedifferanse ($BNP_t - BNP_{t-1}$) kvartalsvise log BNP, 1970Q1–1980Q4 for Norge, Storbritannia, USA og OECD. **221**
- 16.1** Prosentvis vekst i pengemengde (M3) og bruttonasjonalprodukt i vestlige OECD-land 1980–1995. **228**
- 16.2** Prosentvis endring i investeringer og BNP per innbygger i Norge 1980–1995. **229**
- 16.3** Månedlig kreditttilførsel (K2) i Norge i perioden 1980–2000. **233**
- 16.4** Boligpriser i forhold til konsumprisindeksen og leiepriser 1975–1995. **237**
- 16.5** Realrenter etter skatt 1970–1996. **238**
- 16.6** Banktap i prosent av utlån for Norge, Sverige og Finland. **239**
- 17.1** Resesjon i verdensøkonomien 2008–2009. **244**
- 17.2** Sentrale renter (månedsgjennomsnitt) i Norge 1991–2015. **246**
- 17.3** Arbeidsledighet i prosent av arbeidsstyrken 2000–2013. **249**
- 17.4** Boligprisindekser 1970–2015, kvartalsvise tall. **252**
- 17.5** 60 av de største bankene som måtte innstille egen drift (etter hjemsted) 2007–2012. **252**
- 17.6** BNP 2008–2011, sesongjusterte kvartalsvise tall. **254**
- 17.7** Realboligpriser i Norge 1819–2014, lambda-verdi HP-filter 50 000. **256**
- 18.1** Statsgjeld som prosent av BNP i 2014. **260**
- 18.2** Statsgjeld i prosent av BNP. **263**
- 18.3** Mottatt krisehjelp i 2010–2015. **263**
- 18.4** Renter på statsobligasjoner i eurosone-land. **264**
- 18.5** Forsikringspremie på gjeld i EU (i prosent av gjeldsbeløp). **265**

Tabelloversikt

- 1.1** Hva fikk man for prisen av en Viceroy-tulipanløk i Amsterdam i februar 1637? **29**
- 2.1** Sju-trinns dynamisk krisemodell. **45**
- 3.1** Oversikt over konjunkturforløpet til noen makroøkonomiske variabler. **58**
- 3.2** Oversikt over noen sentrale økonomiske teorier. **64**
- 3.3** Eksempel på FRB. **71**
- 4.1** De ti største spekulasjonsboblene i historien. **77**
- 4.2** Typiske kjennetegn på en boble. **80**
- 6.1** Gjennomsnittlig årlig vekst i bruttonasjonalprodukt (BNP) per innbygger for Norge 1830–2010. **99**
- 10.1** Prosentvis årlig endring i BNP i faste priser, og endring i konsumentpriser. **146**
- E.1** Kjennetegn ved krisers forløp. **271**